

LEIF DAVIDSEN

PER TOFTLUND 2

DE GODA SYSTRARNA

 SAGA
EGMONT

LEIF DAVIDSEN

PER TOFTLUND 2

DE GODA SYSTRARNA

 SAGA
EGMONT

Leif Davidsen

De goda systrarna

Översättning av Mona Eriksson

SAGA Egmont

De goda systrarna
är översatt från danska av Mona Eriksson efter
De gode søstre

Omslagsfoto: Shutterstock
Copyright © 2002, 2020 Leif Davidsen och SAGA Egmont
All rights reserved
ISBN: 9788726684353

1. E-boksutgåva, 2020
Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än
personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt
med författaren.

*”Det är kanske mystiskt och det är kanske irrationellt,
men historien betyder oerhört mycket, i synnerhet på
Balkan.”*

Veljko Vujacic, historiker

Prolog

DET BLEV EN BERÄTTELSE SOM FICK ILLUSTRERA de speciella förhållanden som hemliga säkerhetstjänster arbetar under i en postkommunistisk verklighet. Den användes av den Militära Underrättelsetjänsten, FE , och Säkerhetspolisen, PET , i undervisningen av nya rekryter. Först fick de unga och lite blyga kandidaterna en orientering om innebörden av ordet tystnadsplikt och arkivbestämmelsernas okränkbarhet, men de såg alltid fram mot den föreläsning som bara kallades *fallet*. Deras partners, som det heter på politiskt korrekt danska, fick alltså inte historien återberättad i sängen därhemma. Historikerna har en ingrodd misstro mot upplysningar som inte är minst sjuttiofem år gamla, så för dem *var fallet aktuellt*, medan de unga kandidaterna tyckte att det handlade om en spännande förgången tid. Tidshorizonten verkade ha krympt till avståndet mellan två utsändningar av tevenyheterna. Den sträckte sig åtminstone inte längre bakåt än till hippietiden, tyskarnas ockupation av landet, eller till den gången på det egendomliga sjuttioalet då studenterna ville ha en socialistisk revolution. För de unga var kronologin ofta lite diffus. För de äldre var ungdomarnas brist på historia ett alltid återkommande ämne i matsalen. Det var alltså inte ovanligt att det vid föreläsningarna på den civila avdelningen av den Militära Underrättelsetjänsten eller på kurserna för blivande analytiker vid Säkerhetspolisen ofta fanns en tendens hos föreläsarna att använda sig av litterära jämförelser. I den akademiska världen skulle det hade varit totalt förfelat,

men de blivande kontaktmännen och kontraspionerna tyckte att de litterära jämförelserna gjorde historien intressantare. De blivande spionerna blev faktiskt mer uppmärksamma.

Eftersom alla detaljer i *fallet* bara var kända av en betrodd inre krets, och eftersom det med sedvanligt, okritiskt danskt förnuft hade arkiverats för de närmaste sjuttiofem åren, så var det bara några få som hade full insyn i det och kunde föreläsa om det. Det var därför *fallet* var så viktigt. Och så naturligtvis för den besynnerliga alliansen. Att så vitt skilda ideologier kunde gå i säng med varandra. Men de blivande spionerna och kontraspionerna fick undervisning *om fallet* för att man ville peka på det faktum att det hade funnits spioner redan före biblisk tid och att det alltid skulle komma att finnas spioner. Dessutom visade *fallet* att säkerhetstjänsternas budgetkrav var oeftergivliga. Med eller utan Berlinmur. Det finns förräderi och lojalitet. Det finns människor som varje dag gör ett val. Människan är lätt att förföra. Det är ett jobb där arbetslöshet inte existerar. Det var budskapet. Allt handlar bara om fakta. Med varken PET:S eller FE:S högst säkerhetsklassade lektorer kunde låta bli att använda sig av fiktion i sina föreläsningar. Det skärpte uppmärksamheten. Det trodde man åtminstone, och man brukade inleda bönestunden med att försöka frammana en bild av situationen i det nya demokratiska Estland. Även om man har att göra med folk som frivilligt har anslutit sig till den hemliga polisens inskränkningar, så är det aldrig fel att offra ett par färgrika, känsloladdade adjektiv på allvarets altare, som chefen och gurun Vuldom brukade göra i början på sina predikningar, när hon någon gång slapp ut ur administrationens fängelse och fick tillfälle att undervisa de blivande beskyddarna av rikets hemligheter.

Hon hade varit med om det mesta. Hon kunde styra politiker, vara pojkarnas bästa vän och säkerhetspolisens alltid lika lojala och pedagogiska advokat inför de okunniga och blodtörstiga medierna. Vuldom inledde ofta dopet av de nyinvidga med att försöka förklara den till synes oskyldiga bild som kallas normaltillståndet och tiden, och därför började hon ibland, om hon tyckte att de unga danska männen och kvinnorna var tillräckligt mogna för att träda in i den hemliga polisens speciella broder- och systerskap, med att berätta historien ur Teddys point of view, som man brukar säga i dramaturgins tempel. Avsikten var att ge de blivande uttydarna av den hemliga världens betalda leverantörer av kryptiska meddelanden, och av förräderiets alltid dubbla natur, en bild av akademikern Theodor Nikolaj Pedersen, hans tvetydiga roll och historiens och familjens betydelse. Eller för att på ett diskret sätt understryka, att i insamlandet av upplysningar och i synnerhet i tolkningen av dem, finns det alltid ett stort mått av subjektivitet. Till sist handlar det ändå om den oförutsägbara människan. Sådana ord använde Vuldom när hon ville lära kandidaterna att se människans många svaga punkter. Hon betraktade den utvalda församlingen på Rikspolisens kursgård vid Avnø på Sjællands sydvästra spets. Här satt kandidaterna med anteckningsblocken redo och kulspetspennorna eller spritpennorna förväntansfullt höjda i väntan på kloka ord och overheadbildernas pedagogiska kurvor. Men Vuldom använde sällan den bekväma projektorn. Hon började i stället med att beskriva en bild:

En liten grupp människor är samlade i en skog väster om Narva. Det är en tidig junidag. Allt är grönt och vackert, och det enda ljud som hörs är fåglarnas sång. Det har regnat på natten, och vattendropparna hänger som små fina pärlor från löv och grässtrån. Det är sex män och en kvinna. De står tysta framför granitstenen och betraktar

den. En av männen stöder sig på en käpp. Han har tårar i ögonen. Han ser ut att vara närmare åttio med hög kal hjässa och insjunkna, små ögon. Huden är tunn och fårad, och den ser ut att kunna rämna om man krafsar på den. Men han är fortfarande rak i ryggen. De andra männen är i femtioårsåldern och i den medelålders mannens olika stadier av förfall. De är tunnhåriga och har magar, men de ser också bestämda ut, som om de har gjort en lång resa och äntligen nått målet. Kvinnan är annorlunda. Hon är runt sextio, och även om hennes kropp speglar hennes ålder, så döljs förfallet av den eleganta byxdressen. Hon har kort, gråaktigt hår som bara är lätt tonat, vackra, kraftiga läppar som är rödmålade och gröna, skarpa ögon, som passar till det lite sneda, men ändå välformade ansiktet. Hon är smal och står med huvudet lätt böjt. Hon har en rosenbukett i handen. Det är alldeles tyst. Det enda som hörs är fåglarnas sång och ljudet av fötter mot vått gräs. I fjärran hörs ett flygplan. Den blåa himlen kan bara visa upp några få höga cumulusmoln. Kvinnan tar ett steg framåt och lägger försiktigt ner buketten, som om den var gjord av porslin, nedanför den grova, brunaktiga stenen. De röda rosorna lyser i det gröna gräset bredvid högen med svart jord som blev över när stenen restes. Hon tar ett steg bakåt och ser ut som om hon inpräntar skölden med dannebrogen i minnet och läser texten för att komma ihåg den för evigt. Men hon kan den ju redan. Jag kan föreställa mig att hennes ansiktsuttryck är fridfullt, när hon läser högt för sig själv likt ett litet barn som just har upptäckt bokstävernas magi, men som måste läsa dem högt för att verkligen förstå.

”Danska regementet. Kroatien-Ryssland. Estland-Lettland. Kurland-Pommern-Berlin. Till minne av dem som deltog”, läser hon högt, utan att röra på läpparna.

Sedan står de där en stund. En grupp välklädda, moderna människor i en skog i närheten av Narva i Estland.

"Det var det, det", säger den äldste av dem.

"Det var det", svarar kvinnan. "Och det var på tiden."

"Det var det", säger den äldste och flyttar betoningen till det första ordet. "*Det var det.*"

Sedan är det återigen bara tystnad och fågelsång och efter en liten stund hörs åter ljudet av fötter mot vått gräs, när de nästan som på kommando vänder sig om och lämnar den estniska skogen.

Sedan var det dags för en ny bild och Vuldom tog ett papper och kikade på åhörarna ovanför de smala glasögonen, innan hon vände blicken mot det vita pappersarket hon höll i handen och började läsa högt, som en mamma, som läser för sina spämt lyssnande barn:

Det är en bild av ett vitt hus. Det stora huset är omgivet av bokar och almar. Taket är av rött tegel. Huset syns nämligen uppifrån, men de vita väggarna är ändå tydliga i det skarpa, vita ljuset. Det är ett flygfoto som har beställts av husets stolte ägare. Det är sommar och på gårdsplanen står en svart skåpbil, en Ford. För övrigt ser man inga bilar, men ett par hästar drar en självbindare på åkern bredvid. Några få år efter kriget är Danmark fortfarande beroende av hästar, och traktorer är inte särskilt vanliga. Det måste vara en augustidag som planet har flugit över det vita huset. Man kan både känna och se att solen skiner. Man kan se en bit av en blå himmel. Färgerna är fortfarande klara, även om åren har blekt dem och givit dem en patina som passar ihop med den förnöjsamma tiden. Framför huset är det en stor gårdsplan och bakom det ligger en stor trädgård. Det ser ut att finnas fruktträd i trädgården, som är omgiven av en grön, välklippt häck. Man kan se fem människor på bilden, som är inramad som en oljemålning.

En man och en kvinna. Mannen är klädd i vitt och har en hög bagarmössa på huvudet. Kvinnan står med armarna i kors över en blommig klänning. Hennes svarta hår blänker i solen. Mannen och kvinnan vänder ansiktena mot pilotens kamera. De har väntat länge på att han ska flyga över deras hus, som de är mycket stolta över. Bakom dem står en halv vuxen pojke. Han är också klädd i vita bagarkläder, men han är barhuvad. Bredvid honom står en nästan jämngammal flicka i ljus klänning. Hon har bara armar och långa, mörka flätor. De båda liknar varandra, som syskon brukar göra. De tittar upp mot flygplanet, som svävar ovanför deras ansikten, och flygfotot är så tydligt att man nästan kan urskilja deras anletsdrag. På bilden finns också en liten pojke. Han står bredvid modern och tittar upp mot flygplanet. Pojken vinkar åt planet. Han har nästan vitt, lockigt hår, och man skymtar hans bara knän nedanför de korta byxorna. Det är en mycket dansk bild. En bild som utstrålar trivsel och trygghet. En bild som talar om att goda tider väntar runt hörnet. Pojken på bilden är jag. Bilden är det enda som finns kvar från mitt första barndomshem, och hade jag den inte i min ägo, så skulle jag inte ha något minne av det vita huset. Jag var nästan fyra år när bilden togs i ett anfall av hybris. Vintern därpå var min far tvungen att stänga och låsa bageriet när *fallet* dök upp och kunderna fick reda på hans förflutna. Det har man talat om för mig, men jag minns det inte. Jag minns bara doften av mjöl och chauffören som brukade vissla, när han hoppade upp i bagarbilen för att köra ut franskbröd åt kunderna. Eller den starka doften av stek, and och gås, som min far satte in i den stora, svarta ugnen till Mårten Gås och på julafton, när byborna lämnade sitt julsovel till bagaren. I de små ugnarna i de kol- och kokseldade spisarna fick inte julens feta mat plats. För övrigt är allt mörkt, och minnena blir inte tydliga förrän vi har flyttat till den lilla staden på

Jylland, då min far inte längre var en del av vårt liv. Jag har egentligen bara dimmiga minnen av honom. Och jag vet inte om det jag minns är självupplevt, eller om det kommer från familjeberättelser och de få fotografier som finns kvar. Han lämnade familjen av skam för att han inte kunde försörja oss ordentligt, och enligt legenden dog han två år senare på en krog i Hamburg. Men det förflutna dog inte med honom. Det levde kvar och dök upp då och då ända till århundradets slut, det århundrade som inte kan kallas annat än offrens århundrade. Men var han ett offer eller en bödel? Det måste familjen ha frågat sig under åren som följde. Det angick egentligen inte mig, men det formade de båda andra barnens liv på ett avgörande sätt. Det blev för dem livets största hemlighet, som måste vaktas mer nitiskt än en hemlig kärleksaffär. Medan Danmark blev ett modernt land och de flesta glömde, så fanns det några som höll minnena vid liv med en sådan intensitet, att den förfärliga styrkan till sist gnagde sönder dem inifrån.

Vem är jag? Skulle Vuldor sedan fråga med sin lugna, lite cigaretthesa och ganska sexiga röst.

Vem är jag i berättelsen? Vem är det som är jag i var och en av berättelserna?

Det fick de fundera på under kaffepausen.

Första delen

Teddys akademiska liv

Oh, sister, when I come to lie in your arms,
You should not treat me like a stranger.
Our Father would not like the way that you act,
And you must realize
The danger.

Oh, sister, am I not a brother to you
And one deserving of affection?

Bob Dylan

1

JAG UPPTÄCKTE KVINNAN REDAN I WARSZAWA , och hon dök upp igen på ett par möten i Prag, men det var först i Bratislava som hon gav sig tillkänna. Och mötet med henne kan väl vara en lika bra början på min historia som någon annan. Hon stod i dörren med sin förbluffande hemlighet vid en olämplig tidpunkt, då för mycket alkohol höll på att förbrännas i min kropp och jag var uppfylld av självmedlidande.

Jag hade supit mig full, och när jag gjorde det så saknade jag Sovjetunionen lika bittert som en försmådd älskare saknar en trolös käresta. Jag drack inte längre så mycket, och det var inte ofta jag blev berusad. Dels för att jag inte längre blev glad - alkoholen fick mig bara att bli trött — och dels för att jag efter den tredje eller fjärde whiskyn ofta kom att tänka på min tredje hustru, och då blev jag deprimerad, eftersom jag faktiskt älskade henne på mitt eget taffliga sätt, men jag var rädd för att hon höll på att glida ifrån mig. Jag tillhör en generation som säger jag lika lätt som våra föräldrar använde det diskreta *man*, och jag lever på att analysera, men den här kalla krigsvåren, detta årtusendes sista vår, kunde jag ändå inte analysera mig fram till varför jag allt oftare var svartsjuk och rädd för att mista henne. Analyser är viktiga för mig. Förutom att det är mitt levebröd, så är det förmågan att analysera och leta efter samband som skiljer oss från djuren. Och om jag ska vara fullkomligt ärlig, och varför skulle jag inte vara det, så är det förmågan att analysera och reflektera som skiljer de intellektuella från dem som bara låter livet glida förbi i stället för att handla. Under min sista arroganta vår

uppfattade jag mig själv som en man som ville uppträda värdigt men ändå intensivt i alla livets skeden. Så hade jag egentligen alltid sett på mig själv. Som en människa med koll på tillvaron. Både på den yrkesmässiga och privata delen, även om båda delarna var lite röriga. Jag klädde mig ledigt men elegant. Pressveckan - också de imaginära - skulle finnas där utan att dominera. Båda två blev dock allt skrynkligare allt eftersom tiden gick. Förmågan att lura sig själv och se sig själv i fel ljus är mycket mänsklig. För stor självkänedom kan leda till självmord. Och en annan irriterande biverkan av att dricka för mycket var att jag ofta fick fläckar på kläderna och trassel med livet. Jag borde inte ha varit full och jag tyckte egentligen inte om att Sovjetunionen hade brutit samman, och på något sätt hängde de båda sakerna ihop.

För att gå rakt på sak: Jag låg med kläderna på i en säng på ett nybyggt modernt hotell i Bratislava i Europas yngsta stat, Slovakien, och saknade det kalla kriget och det stora Imperiet. Jag saknade de fina gamla orden Politbyrå, Centralkommitté, Satellitstater, Järnridå, Öst-Väst, Upprustning, Medeldistansraketer, Toppmöten, Berlinmur. Att vara en av mycket få som kunde tolka det som stod mellan raderna i Pravda och få göra det i teve. Jag saknade hammaren och skäran, gatstenarna på Röda torget då Kreml var ett maktcentrum, och jag längtade efter snön på de frusna kanalerna i en vacker fallfärdig stad som en gång i tiden hette Leningrad. Då, när livet bestod av stora, existentiella frågor och inte som nu, när de tre viktigaste ämnena i alla medier och i umgängeskretsen var pension, pensionsförsäkringar och rökning. Det sista diskuterades med sådant ursinne att man kände sig försatt bakåt i tiden, då det handlade om revolutionens ofrånkomlighet och arbetarklassens snara seger. Det gick inte längre att begripa sig på världen, och ingen var längre intresserad av

mina kunskaper. Jag var som en bildhuggare, som en gång i tiden hade fått första pris för min socialistiska förmåga att hugga ut en vacker Lenin ur kall marmor. Det jag visste och kunde behövdes inte längre.

Det var bara några små grupper på universitetet som orkade läsa Sovjetunionens historia och som fortfarande var intresserade av att veta vilka Malenkov, Berija och Brezjnev var. Vem har numera lust att sätta sig in i Gosplans felslagna 22:dra femårsplan, eller fråga mig vad jag vet om den 26:e partikongressen? Kapitalismen hade segrat. Marknadskrafternas segertåg inbjöd inte till utopier och viktiga val. Och segerns frukter var lika bittra som en möjlig citron en mörk novemberdag förr i tiden i ett Moskva, som med sin Coca-Colareklam, sina Marlborogubbar, den idiotiska, sludrande Jeltsin, giriga mafiosi och tiggande småpojkar, nu fick mig att tänka på något land i tredje världen. Det kunde lika väl vara Brasilien. Eller Övre Volta. Det var bara kärnvapnen som skilde dem åt. Annars skulle knappt någon intressera sig för Ryssland längre. Ingen skrämdes längre av Moskva eller den ryska björnen. Det var bara ett kaos som inte angick världen.

Jag var trött på den uppmjukade ordningen, och jag var trött på mig själv. Jag låg på en bred säng på ett modernt hotell i Slovakiens fattiga huvudstad och visste mycket väl varför jag tyckte så förbannat synd om mig själv. Och jag visste varför jag hade blivit sittande i baren efter middagen och druckit först konjak och sedan whisky. Det var mötet i Prag med den före detta ministerpresidenten två dagar tidigare, som hade förstört hela resan för mig. Och humöret blev inte bättre av att jag hade tandvärk. Det värkte i innersta kindtanden, och det påminde mig hela tiden om att kroppen började bli ganska sliten, och att jag faktiskt befann mig i utförsbacken. Tunnare hår, färre hjärnceller,

dåliga tänder, andnöd när jag gick uppför trappor, sexualiteten på retur. Men jag måste erkänna att det var den före detta tjeckiske ministerpresidenten som hade förstört de sista resterna av mitt humör.

Där låg jag alltså på det moderna hotellet och hörde om och om igen delegationsledarens medvetet illvilliga presentation av mig. Med ett par välvalda ord fick han hämnd för att jag hade fått ett anslag från Forskningsrådet för tolv år sedan. I den akademiska världen glömmer man aldrig en förödmjukelse.

På sin dåliga engelska hade han sagt:

”Och här är Mr. Theodor Nikolaj Pedersen. En av våra främsta forskare och expert på sovjetiska förhållanden. I synnerhet Brezjnevs tid.”

Den före detta ministerpresidenten med sitt perfekt friserade hår och sin oklanderliga kostym hade sett på mig med sina isblå fiskögon.

”En sådan massa onödig information ni måste ha i huvudet”, hade han sagt och vänt blicken mot unga Lena med de långa benen och den matnyttiga avhandlingen om ”Transitproblem i fasen mellan planekonomi och global marknad. En studie av handelsrättigheter.”

”Nyttiga kunskaper – för oss också”, hade den arrogante skiten sagt och hållit fast både hennes händer och hennes ögon en aning för länge, innan han, med en blick på hennes i Wonder-bras dolda men ändå så tydliga behag, hade släppt hennes hand, och den vanligen så kontrollerade Lena hade rodnat. Makt är en viktig sexsymbol, och dessutom såg tjecken oerhört bra ut.

Fuck them all! Fuck allt modernt! Det är bara skit! Som ett av mina många barn skulle ha sagt. Men jag var själv nära att börja rodna, eftersom det träffade en öm punkt. Jag försökte trösta mig med att jag hade gjort en strålande akademisk karriär, och det kunde ingen ta ifrån mig. Jag

hade min doktorsgrad i historia. Avhandlingen hade kallats en lysande studie av stagnationen under Brezjnevepoken. Den hade citerats i internationella historiska tidskrifter och jag hade fått en tjänst som gästföreläsare på Harvard i USA året före den gamle skitstövelns död. Tyvärr hade jag kommit till den slutsatsen att styrkan i sovjetsystemet var starkare än svagheter i organisationen. En reform var möjlig. Sovjetunionen skulle styrkt kunna gå in i nästa årtusende. Den bipolära världen med två stora spelare, USA och Sovjetunionen, hade kommit för att stanna.

Gorbatjov gav mig ett par goda år, men sedan var det slut med inbjudningarna från de stora universiteten i USA och Europa. Jag satt inte längre varje dag i tevenyheternas blåa studio och svarade kort och precist på programledarnas noggrant pålästa frågor. Hela skiten hade nämligen ramlat ihop! Jag hade helt enkelt haft fel. Och det visste kollegorna mycket väl, även om journalisterna inte lusläste en doktorsavhandling som hade dragit felaktiga slutsatser. Men kollegorna hade minne som elefanter, det blev jag minsann påmind om, när den före detta ministerpresidenten hade levererat sin spydiga kommentar. De visste att jag visste, att när min prisade doktorsavhandling var klar och jag kunde titulera mig fil. dr, så var jag för ung, och det fanns dessutom ingen ledig professur, och nu var det för sent. Mina kunskaper var föråldrade. Jag skulle aldrig kunna skryta med den eftertraktade titeln professor. Resten av mitt liv, fram till min fina pension, fick jag nöja mig med titeln lektor i historia och varje dag ta mig till KUA:s betonghelvete på Amager, där tankarna som blev tänkta ofta var lika låga som takhöjden i de gräsliga lokalerna. Här gick Teddy, som jag kallades av både hög och låg, och tyckte synd om sig själv, fastän han naturligtvis inte visste om det. Här försökte Teddy undervisa och forska lite halvhjärtat för att

åtminstone någon gång emellanåt kunna publicera en vetenskaplig artikel. Här gick Teddy och visade vägen för kommande generationer, för att de skulle kunna ställa sig överst på maktens bastioner. Här gick Teddy, en akademisk kvarleva, som samhället av någon egendomlig anledning fortfarande betalade lön till. Och en hög lön.

Jag låg på sängen och kokade av ilska, och alkoholen fick min redan högt utvecklade förmåga, att se mig själv och mitt liv som ett martyrium, att växa sig ännu större och helt ta över. Egentligen borde jag ha varit ledare för delegationen. Men jag var bara en deltagare som betalade resan själv, även om jag nog skulle hitta något kryphål så att institutionen fick stå för merparten av kostnaderna.

Vi var cirka fyrtio stycken från Danska Utrikespolitiska Föreningen. De flesta var äldre semesterfirare som på det här sättet fick en resa till Centraleuropa under ordnade kulturella former. Man var minsann ingen vanlig charterturist. Om man reste, så var det för att bli klokare. Sex av oss skulle själva föreläsa vid olika seminarier och möten med politiker, journalister och tjänstemän. Föreläsningarna skulle handla om läget tio år före Öst- och Centraleuropas förvandling, men när NATO -flyget började bomba Jugoslavien ett par dagar efter vår avresa så kom samtalen mest att handla om kriget, som vi inte fick kalla krig. Vi var egentligen helt överens om att NATO:s steg var det enda logiska, men att det hade kommit för sent. Bara för att säga emot, hävdade jag envist att det var omoraliskt att inte sätta in landtrupper. Att det bara var ett bevis på västvärldens egoism och divalater, att vi var mer intresserade av att inte själva förlora några liv än av att låta andra dö. Vårt krig var en logisk följd av vår civilisation. Piloternas säkerhet betydde mer än kosovoalbanernas lidanden. Vi kunde inte tänka oss några döda. Våra politiker kunde inte acceptera att män från

västvärlden dog, och de ville inte se sådana bilder i medierna. Vi ville ha ett krig med tecknade bilder. En äkta utgåva av Star Wars. Men jag orkade egentligen inte diskutera. Milosevic var en skurk i historiens långa rad av skurkar. Jag skulle ha studerat Stalin i stället, som min vän och kollega Lasse. Som han så riktigt sa: Den riktigt stora ondskan och försöken att förstå den blir aldrig för gamla. Lasse var också bara lektor, men med alla nyöppnade arkiv från Stalintiden så befann han sig i sjunde himlen. Han hade material nog för att vara sysselsatt resten av livet. Han var inte bara en bra karl, han var också en äkta forskare som älskade sitt ämne. Jag var mycket avundsjuk på honom. Han var gift, och fortfarande med sin första hustru, och han hade barn bara med henne. De hade det bra tillsammans, och även om jag försökte så kunde jag inte få honom att inse att han var olycklig. Han var, liksom jag själv, lite över femtio, men med någonting så sällsynt i våra kretsar som ett silverbröllop med Lisbeth bakom sig och sina älskade arkiv framför sig, så var det svårt att övertyga honom om att livet oftast påminde om en dålig film. Det irriterade mig också att han inte ville inse att den moderna människan egentligen har det för jävligt.

Vi hade börjat vår resa i Warszawa. I den vårljusa polska huvudstaden var luften kylig och klar. Staden hade förändrats på tio år. Stalin gav de stackars polackerna en gul, krokanliknande skyskrapa som dagligen påminde folk om vem det var som bestämde, men nu hade Stalins gåva fått sällskap av moderna skyskrapor av glas och betong, och den var inte längre lika dominerande. Hela Warszawa kryllade av bilar, mobiltelefoner, reklam, neonljus, nattklubbar och tiggare. Där fanns allt. Stanken av lågoktanig bensin var försvunnen. Kommunisttidens sladdriga salami hade ersatts av importerade danska skinkor och franska ostar, och partiets lögnar av

demokratisk kohandel. Ett normalt land som gladde sig åt att vara medlem av NATO och som hoppades att Ryssland skulle försvinna någonstans på andra sidan Uralbergen till det Asien där Ryssland hörde hemma, även om polackerna insåg att det nog inte skulle gå så lätt. Vi träffade alla de rätta personerna, alla sa de rätta orden och semesterfirarna gjorde anteckningar och ställde blyga frågor, medan jag tänkte på Lenas bröst under de långa trista föreläsningarna, men varken orden eller bröstet kunde hetsa upp mig det minsta.

Delegationens ledare hette Klaus Brandt, och han härjade med oss som om vi var en skolklass på utflykt. Han skällde på oss om vi kom för sent till bussen, och han blev sårad om vi inte visade vår förtjusning över hans välregisserade program. Han påminde om en mamma som inte blev arg utan besviken, om vi skolkade från en föreläsning med någon byråkrat som stod och höll ett trist tal. Lasse och jag valde nämligen att knalla ut på staden en eftermiddag, förbi minnesmärket över de tappra polska soldaterna och ned genom gatorna mot den Gamla staden, i stället för att höra en föreläsning om regeringens inre stridigheter. Den Gamla staden var egentligen alldeles ny, eftersom den var återuppbyggd efter kriget och därför borde den heta den nya Gamla staden. Nu låg den där i solskenet med sina ockrafärgade restaurerade hus och var helt oemotståndlig. Där var fullt med fotgängare som knäppt upp rockarna och gjorde det som alla nordbor gör de första vårdagarna: vänder upp ansiktet mot den välsignade solen.

Vi åt en ordentlig lunch på en liten restaurang. Lunchen skulle ha kostat en polsk akademiker mer än en dagslön, men vi åt vildsvinsstek utan dåligt samvete och med stor njutning, drack kaliforniskt vin och tjeckisk becerovka till det starka kaffet, och jag smittades av Lasses uppriktiga

glädje över att allt hade gått så lugnt till för tio år sedan. Och över att polackerna för första gången i historien hade möjlighet att själva styra sitt öde. Helt plötsligt hade en kattlucka öppnats 1989, och polackerna och alla andra stater öster om den nedrustade järnridån hade tagit chansen. Lasse hade aldrig flirtat med socialismen och marxismen. Han hade studerat sin Stalin, och det hade vaccinerat honom mot varje tro på utopier. Dessutom hade ett års studier vid universitetet i Moskva tagit död på alla illusioner om den så kallade sanna socialismens möjliga välsignelser. Några sådana illusioner hade jag inte heller haft, men jag hade legat till vänster på 70-talet. Det hade helt enkelt varit enklast, även om jag också hade haft mitt obligatoriska år i Moskva under förhållanden som skulle ha fått varenda dansk student att göra uppror, men det var bekvämast att följa med strömmen under det avlägsna 70-talet. Men det hade inte varit så trevligt för Lasse. Han förpassades till ett sidospår som borgerlig och fick blicka ut över halvtomma lektionssalar, när han blev bojkottad för ett tag, sedan han i en tidningsintervju hade sagt att kommunismens och nazismens estetik egentligen var densamma. Det gjorde man inte ostraffat för tjugo år sedan. Nu var han mycket uppskattad och studenterna ville gärna ha honom som handledare. Han var någonting så sällsynt i den akademiska världen som en man utan svek och dolda motiv. Han hade inte, som vi andra, något behov av att få sitt namn under en vetenskaplig artikel för att dölja bristande flit och utbrändhet. I många år trodde jag att han spelade teater och hade valt den rollen, men så småningom gick det upp för mig att han var någonting så sällsynt som en god människa. Honom ville jag inte förlora som vän.

Vi beställde varsin becerovka och espresso till och njöt av den kaneldoftande drycken. Det var inte många gäster i

restaurangen. Turisterna hade inte kommit än och polackerna hade inte råd. Små, snabba servitriser trippade omkring och borstade bort smulor från de blårutiga dukarna. Det luktade rödkål och Centraleuropa. Jag lutade mig fram över bordet och betraktade min vän. Lasse bar sina år med heder. Han var lång och lite kutryggig och han var klädd i sin vanliga gråa och trista tweedkavaj. Han hade smalt ansikte och allt hår i behåll. Det hade bara grånat en liten smula. Han hade smala glasögon och en bred, kvinnlig mun, som verkade mjuk. Hans tänder var mycket vita.

Jag tände en cigarett.

”Borde du inte sluta med det där?” sa han fridsamt.

”Jo”, sa jag och blåste rök på honom. Han började irriterat vifta med sina smala händer, som hade fått sina första leverfläckar.

”Varför följde du egentligen med på den här resan?” frågade jag.

”Jag hade lite tid över. Och jag ville se hur det har gått. Titta upp från arkiven. Kika på livet i stället för på kvarlevorna. Vidga min empiriska horisont. Och Lisbeth är i New York.”

Lisbeth arbetade inom det vida begreppet IT. Det var en guldgruva. Hon var egentligen lärare, men datorernas värld hade smittat henne på samma sätt som de virus hon var expert på att bekämpa. Det kommande tusenårsskiftet var som ett eget litet sedeltryckeri för folk som Lisbeth. IT-folket var nutidens korsriddare, som drog runt i världen och befriade bekymrade företagsledare från inbillade eller verkliga fiender som kallades datavirus. Hon tjänade mer än dubbelt så mycket som Lasse. Men inte ens det bekymrade honom, tänkte jag irriterat.

”Och vad har de trötta arkivögonen sett?” frågade jag.

"Mest positiva saker. Det är välgörande att komma till ett land som Polen. Här pratar man, utan att darra på manschetten, om demokrati och frihet. Man är helt enkelt lycklig över det. Och det är ju faktiskt lite skrattretande. Vi är ju alla fria. Det är en självklarhet, men här är det inte självklart. Här tar man det inte för givet."

"Nej, men det kommer nog."

"Förhoppningsvis. Det är ju det alltsammans handlar om." Han tog en klunk becerovka. "Dessutom är det här gott, och jag kan umgås med dig."

"Pappa blir nog sur", sa jag.

"Kanske det. Men det är hans problem. Vi är väl vuxna människor." "Åtminstone du."

"Vad menar du med det, Teddy?"

Jag tog några bloss på min cigarett och betraktade honom.

"Hur många kvinnor har du egentligen varit tillsammans med?" frågade jag.

Han tittade förvånad på mig. När han blev förvånad fick han en rynka som gick på tvären mellan ögonen. Han måste ha varit förvånad hela livet för rynkan hade nu blivit permanent, men den blev tydligare när någonting verkligen överraskade honom.

"Det var en konstig fråga", sa han. "Hur många har du varit tillsammans med?"

"Om man undantar mina tre hustrur så kan jag inte hålla räkning på dem."

"Och det är du stolt över? Som en annan storviltjägare."

"Nej. Kuken har bara tänkt snabbare än huvudet", sa jag och det fick honom att skratta. Sedan blev han allvarlig.

"Sju", sa han.

"Vet du det så exakt?"

"Jag kommer ihåg dem alla. Du minns inte alla dina. Vilket är bäst? En speciell upplevelse eller många ytliga?"

”Väl talat, Lasse”, sa jag. ”Jag undrade bara över dig och Lisbeth. Er trofasthet. Mer än tjugofem år tillsammans. Hur kan du hålla geisten uppe? Kan du låta bli att titta på Lenas bröst? Tänka dig henne utan kläder i din breda hotellsäng?”

”Nummer sex och sju var sedan jag hade gift mig med Lisbeth.” Nu var det min tur att bli förvånad.

”Vet hon om det?”

”Hon känner till nummer sju. Det pågick några månader. Nummer sex var bara en enda gång”, sa han lugnt och drack lite kaffe, som om vi bara satt och diskuterade hur många miljoner Stalin lät svälta ihjäl.

”När var det?”

”Det är femton år sedan.”

”Och sedan då?”

”Sedan talade vi ut om det”, sa han och såg på mig med sina lugna, bruna ögon. ”Och jag gjorde ett val. Det var Lisbeth och våra barn eller den andra eller de andra. Och det valet har jag aldrig ångrat.”

”Det låter som om det var ett lätt val.”

”Ingen kan säga att det var lätt.”

”Du får det att låta som ett existentiellt val”, sa jag.

”Du behöver inte låta så ironisk. Det var inget lätt val, men jag har aldrig tittat bakåt. Min könsdrift är kanske inte så stark.”

”Jag märkte aldrig någonting.”

”Nej”, sa han och log samma vänliga leende som fick hans doktorander att bli mjuka i knäveckan av tacksamhet. ”Jag är inte lika pratsam som du. Du kan ju prata dig till både fina omdömen och ner i flickornas sängar. Den gåvan har inte jag.”

”Undrar just om Majken visste någonting”, frågade jag mest mig själv.

”Jag tror att det var hon som berättade det för Lisbeth.”

"Den där förbannade kvinnliga solidariteten."

"Det slutade ju bra, Teddy", sa han bara.

"Lisbeth, då?"

"Vad menar du?"

"Har hon ..."

"Varit otrogen? Är det det du undrar?"

Jag såg att han började bli arg. Vi var vänner och kunde prata med varandra om det mesta, men nu hade jag tydligen gått lite för långt.

"Det vet jag inte. Jag har aldrig frågat henne, eftersom jag aldrig har haft någon anledning att göra det.

Jag fimpade cigaretten och tände en ny, och eftersom han var en klok man så frågade han:

"Det är väl inte så att du undrar för att ännu ett äktenskap är på väg att spricka för dig?"

"Jag har inget på gång till vänster", svarade jag.

"Det brukar du ju ha, men det var inte det jag menade", sa han. "Det finns ju också en annan part."

Den andra parten var min nuvarande hustru, Janne. Hon var assistent på institutionen, och jag hade blivit huvudlöst förälskad i henne fem år tidigare, när hon kom dit som doktorand och jag började bli trött på ungarlivet. Hon var gift på den tiden och drygt trettio, när hon lämnade sin man och kom in i mitt liv tillsammans med två små barn från sitt första äktenskap. Det hade inte varit alldeles enkelt. Jag tyckte att jag redan hade haft de småbarn jag skulle ha. De fyllde hela lägenheten och inkräktade på min frihet, men ville jag ha henne, så fick jag ta hennes avkomma på köpet. Och jag var ju förälskad. I alla fall förälskad i tanken på att vara förälskad igen. Och få uppleva den stora passionen. Det var nog också ett utslag av rädsla för att åldras. Det är inte trevligt när det magiska talet femtio lurar vid horisonten. På sätt och vis älskade jag henne fortfarande, men någon passion var det inte längre

tal om. Dagarna gick sin jämna lunk med kyla eller gräl. Och därför hade det faktiskt varit skönt att ge sig iväg på den här resan, även om hon hade muttrat om barnvaktsproblem och om att allt hängde på henne. Hon hade ju också sin forskning. Jag hade väntat mig en scen, men hon hade genast givit med sig och bara sagt att det väl var bäst att jag gav mig iväg. Det fick mig genast att tro, att hon kanske hade träffat någon annan. Egentligen skulle det väl inte vara så konstigt. Vårt så kallade samliv gick på rutin, om det alls gick.

”Hörde du vad jag sa, Teddy?” frågade Lasse.

”Jag vet inte om det kommer att hålla mellan Janne och mig”, sa jag bara, och jag såg att han blev förvånad. Det var inte heller någon hemlighet att Janne och Lisbeth inte gick ihop med varandra. De var artiga mot varandra, men inte mer. Min förra hustru, Majken, och Lisbeth var lika gamla och de umgicks. De var mycket goda vänner. Min första hustru var en ungdomskärlek, och vi gifte oss för att få en lägenhet. Fem år och två barn senare var det slut. Vi skildes utan hugg och slag och onda ord. I dag kan vi mötas och hälsa på varandra utan att känna någonting. Jag tror att vi, båda två, undrade vad i hela världen vi hade sett hos varandra en gång i tiden. Barnen var ju ett band mellan oss, men nu var de vuxna och gifta, och jag hade fått barnbarn. Barnbarnen träffade vi var för sig och vi sågs mycket sällan. Majkens och mitt äktenskap hade hållit i nästan tolv år, och det blev en svår skilsmässa. Hon hade haft ett barn med sig från sitt första äktenskap, och vi hade tre tillsammans när allt gick över styr. Det var jag som var otrogen, och till sist upptäckte hon det. Både hon och barnen var rasande, och ingen av dem har nog riktigt förlåtit mig än. Vi tror att vi lever i en tid då man inte behöver ha ont i själen, men svek och försyndelser gör lika ont som de alltid har gjort. Nu var den yngsta arton, och vi

konverserade artigt med varandra, men jag hade ännu inte lyckats ta mig in i värmen. Det som var mest irriterande, var att det irriterade mig och berörde mig mer än jag ville erkänna. Majken var omgift. Hon hade fått ett barn till - ganska sent. Hennes nye man hade två egna barn. Det var tur att Majken var matematiker. Det behövdes en matematikers hjärna, sinne för ordning och en stor kalender för att få födelsedagar, jul och nyår att gå ihop, när det skulle tas hänsyn till både egna barn och styvbarn på alla håll och kanter. Vi tillhörde en generation som inte hade gått lugnt och obemärkt genom livet. Oftast hade vi nog tänkt bara på oss själva.

"Vill du att det ska hålla, då?" sa Lasse.

"Det vill jag", sa jag. "Men nu pratar vi i stället om Polen, Stalin, NATO eller någonting annat förnuftigt."

Han flinade åt mig.

"Det var du som började. Jag bjuder på lunchen - du har så många barn att betala för."

"Mina egna är över arton, som tur är", sa jag lite surt. Sedan brast vi i skratt båda två - kanske för att dölja en begynnande förlägenhet - och jag kände mig genast bättre.

Vi promenerade längs de smala gatorna som två gentlemän med uppknäppta rockar och svängande armar. Vi behövde bara varsin hög hatt och någon att lyfta på hatten för, så skulle vi kunna kliva rakt in i en musikal. Hästarnas hovar klappade mot stenläggningen, men kuskarna hade ännu inte många kunder i sina charabanger. Vid det gamla rådhuset, där en korvkiosk, med det lockande namnet Dania, hade placerats mycket smaklöst, stannade Lasse helt plötsligt och tog tag i armen på mig.

"Vänd dig nu inte om för häftigt. Tänk på de gamla dagarna i Moskva ..."

Jag förstod vad han menade, så jag böjde mig ner och låtsades knyta skorna. Jag såg mig om. Där fanns ett tiotal

personer.

”Ser du kvinnan”, frågade Lasse. ”Blå kappa, kastanjebrunt hår och förnuftiga skor. En snygg kvinna i sextioårsåldern. Kanske lite yngre. Väl bibehållen, men ändå ...”

Jag tittade mig omkring och fick syn på henne. Hon stod alldeles stilla, och hon fick plötsligt bråttom att titta i skyltfönstret till en sportaffär. Sedan tittade hon på oss, vände på klacken och försvann snabbt nedför en sidogata.

”Vad var det med henne?” sa jag och ställde mig upp.

”Jag kan inte komma ifrån mina gamla vanor i den här delen av världen, även om de nu är medlemmar av NATO och på väg in i EU . Jag kan inte låta bli att se mig om. Du minns väl att vi ibland kände oss förföljda i Moskva, att man skuggade oss.”

Jag nickade. Det mindes jag mycket väl. Vi hade ju inte alltid suttit begravda bland dammiga luntor i det gula palatset som var Leninbiblioteket. Vi träffade ju folk också. Vi hälsade på hos de gästfria ryssarna och vi visste, att de visste, att man höll ögonen på farliga utlänningar, som kunde sprida skadliga idéer om demokrati och frihet.

”Vad var det med henne?” sa jag en gång till.

Lasse tittade efter henne, men hon var försvunnen för länge sedan. Sedan tog han mig i armen och ledde iväg mig.

”Hon satt längst bak på ekonomiska institutionen när du föreläste igår. Det kom jag ihåg, när jag i morse fick syn på henne på första raden på historiska institutionen, där du skulle tala om stagnationsfenomen ...”

”Glöm det. Alla sov gott under hela föredraget.”

”Var inte så hård mot dig själv. Du är en bra föreläsare och studenterna har nytta av dina kunskaper.”

”Och sedan då”, sa jag, medan vi promenerade vidare i den nu ganska kyliga eftermiddagssolen. Det var faktiskt

bara mars. Det var nog bara en falsk vår.

”Hon var i hotellets reception, och nu är hon här. Det är lite för slumpartat.”

”Du ser i syne”, sa jag. ”Det kalla kriget är slut för länge sedan. Vi vann ju. Polackerna vann.”

”Du har kanske rätt”, sa han. Det är nog bara en turist. Så mycket finns det ju inte att se. Men jag tycker i alla fall att det är konstigt. Hon verkar så professionell. Man får en känsla av att hon har skuggat oss länge, och sedan bestämt sig för att visa sig. Precis som KGB förr i tiden.”

”Den tiden är förbi”, sa jag.

Men hon dök upp i Prag igen. Det var under ett seminarium på Karlsuniversitetet, där vi satt i rader uppe på podiet och tråkade ut varandra och alla åhörare i den stora salen. Jag satt och halvsov medan Lena docerade och vår ledare, Brandt, trasslade in sig i långa förklaringar. Hon satt åter på en av bänkraderna längst bak, högt uppe. Lasse och jag fick syn på henne nästan samtidigt. Hon hade en enkel blå klänning på sig och en prydlig, vit halskedja. Hon lyssnade uppmärksamt och gjorde anteckningar. Hon påminde om en bildad, medelålders kvinna som ganska sent i livet har anmält sig till en kurs på Folkuniversitetet. Den äkta mannen är borta och barnen har flyttat hemifrån. Nu är det dags för kunskap och kultur. I pausen skyndade jag mig ner från podiet för att få tag i henne, men hon var försvunnen. Lika mystiskt som hon hade dykt upp. Jag hade inte sett henne komma och jag såg henne inte gå.

Sedan var det mottagningen på Utrikesdepartementet, då den före detta ministerpresidenten kom med sin anmärkning, och hela kvällen blev förstörd. Jag drack för mycket i baren, innan jag gick upp på rummet. Jag ringde hem, utan att få något svar, och jag somnade med en sur smak i munnen, som ingen tandkräm kunde rå på.